ТАРЫХ / ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК: 94(470)
DOI 10.33514/1694-7851-2025-4/1-141-148

Алыкулова Г.К.
тарых илимдеринин кандидаты, доценттин м.а.
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.
alykulova1973@mail.ru
Айдаркул Каана
тарых илимдеринин доктору, профессор
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.
akaana@yandex.ru
Суюндуков А.
магистрант
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТҮШҮНҮГҮ ЖАНА АНЫН СОВЕТТИК КООМДОГУ РОЛУ

Аннотация. Бул макалада интеллигенция түшүнүгү жана анын Советтик коомдогу ролу каралат. Интеллигенция – бул коомдо өзгөчө орун ээлеген социалдык топ, анын мааниси тек гана кесиптик деңгээли менен чектелбестен, руханий-нравалык сапаттар, маданий жана социалдык функциялар менен аныкталат. Совет доорунда интеллигенцияны илимий, маданий жана башкаруучулук ишмердүүлүктү жүзөгө ашырган мээ эмгеги менен алектенген адамдардын социалдык катмары катары түшүндүргөн.

Макалада интеллигенциянын социалдык жана экономикалык критерийлери, мээ эмгеги, кесиптик квалификациясы, руханий жана нравалык сапаттары талданган. Советтик коомдо интеллигенция коомдун моралдык жана маданий баалуулуктарын сактоодо, илимий-техникалык өнүгүүгө жана чыгармачылык процессине катышууда негизги роль ойношу белгиленген.

Изилдөөчү авторлордун пикиринде, интеллигенция – профессионалдык жана руханий маданияты жогору адамдардан турган социалдык топ болуп, ал партиялык жана мамлекеттик максаттарды жүзөгө ашырууда маанилүү функцияларды аткарган. Интеллигенцияны коомдун жалпы жыргалчылыгына багытталган өзгөчө социалдык катмар катары карап, анын Советтик коомдогу ролу жана социалдык мааниси көрсөтүлгөн

Негизги сөздөр: интеллигенция, советтик коом, социалдык топ, руханий-нравалык сапаттар, профессионалдык квалификация маданий функция социалдык функция чыгармачылык потенциал, коомдук рол.

Алыкулова Г.К.
кандидат исторических наук, и.о. доцента
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек
alykulova1973@mail.ru
Айдаркул Каана

доктор исторических наук, профессор
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек
akaana@yandex.ru
Суюндуков А.
магистрант
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек

ПОНЯТИЕ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ И ЕЁ РОЛЬ В СОВЕТСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается понятие интеллигенции и её роль в Советском обществе. Интеллигенция – это социальная группа, занимающая особое место в обществе, значение которой определяется не только профессиональным уровнем, но и духовно-нравственными качествами, а также культурными и социальными функциями. В советский период интеллигенция понималась как социальный слой людей, занятых умственным трудом и осуществляющих научную, культурную и управленческую деятельность.

В статье проанализированы социальные и экономические критерии интеллигенции, умственный труд, профессиональная квалификация, духовные и нравственные качества. Отмечается, что в Советском обществе интеллигенция играла ключевую роль в сохранении моральных и культурных ценностей, способствовала научно-техническому прогрессу и участвовала в творческом процессе.

По мнению исследователей, интеллигенция – это социальная группа людей с высоким профессиональным и духовным уровнем, выполняющая важные функции в реализации партийных и государственных целей. Рассматривая интеллигенцию как особый социальный слой, направленный на общее благосостояние общества, статья демонстрирует её роль и социальное значение в Советском обществе.

Ключевые слова: интеллигенция, советское общество, социальная группа, духовно-нравственные качества, профессиональная квалификация, культурная функция, социальная функция, творческий потенциал, социальная роль.

G.K. Alykulova
PhD (History), Acting Associate Professor
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.
alykulova1973@mail.ru
Kaana Aidarkul
Doctor of Historical Sciences, Professor
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.
akaana@yandex.ru
A. Suyundukov
master’s student

Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.

THE CONCEPT OF INTELLIGENTSIA AND ITS ROLE IN SOVIET SOCIETY

Abstract. This article examines the concept of intelligentsia and its role in Soviet society. Intelligentsia is a social group that occupies a special place in society, whose significance is determined not only by professional qualifications but also by spiritual and moral qualities, as well as cultural and social functions. During the Soviet period, intelligentsia was understood as a social layer of people engaged in intellectual labor and involved in scientific, cultural, and administrative activities.

The article analyzes the social and economic criteria of intelligentsia, intellectual labor, professional qualifications, and spiritual and moral qualities. It is noted that in Soviet society, intelligentsia played a key role in preserving moral and cultural values, contributing to scientific and technological progress, and participating in creative processes.

According to researchers, intelligentsia is a social group of people with high professional and spiritual standards, performing important functions in implementing party and state goals. By considering intelligentsia as a special social layer aimed at the general welfare of society, the article demonstrates its role and social significance in Soviet society.

Key words: intelligentsia, Soviet society, social group, spiritual and moral qualities, professional qualifications, cultural function, social function, creative potential, social role.

Интеллигенция – өзгөчө социалдык топ катары тарыхтын ар кандай баскычтарында коомдо өзгөчө орунду ээлеген. Анын ролу тек гана профессионалдык көндүмдөрү жана билим деңгээли менен чектелбестен, руханий-нравалык сапаттар, маданий жана социалдык функция менен аныкталат. Советтик социомаданий салтта интеллигенциянын түюму жана мааниси маселеси социологдор, тарыхчылар жана философтор тарабынан активдүү изилденген, анткени ал социалисттик коомду курууда негизги ролду ойногон.

Салттуу түрдө интеллигенция – күрдөөлдүү, акыл-эстүү эмгек менен алектенген адамдарды бириктирген коомдун катмары катары аныкталат. Интеллигенциянын өзгөчөлүгү – анын руханий өндүрүштө, илимий, билим берүү, уюштуруучулук жана маданий ишмердүүлүктө катышуусу. Бул топту аныктоодо негизги критерий катары тек гана кесиптик квалификация эмес, эмгектин мүнөзү жана анын социалдык функциясы эсептелет [8].

Совет доорундагы адабиятта интеллигенцияны социалдык-экономикалык көз караш менен түшүндүрүү кеңири кабыл алынган. Ага ылайык, адамдар өз кесибинде адис болуп эсептелип, тиешелүү билим, көндүм жана сапаттарга ээ болуп, башка элден моралдык-этикалык өзгөчөлүктөрү менен айырмаланган.

А.В. Соколов белгилегендей, «совет интеллигенциясынын расмий түшүнүгүнүн пролетариат доорундагы социологиялык түшүндүрмөлөрдөн негизги айырмачылыктары: биринчи, ал белгилүү эмгек функцияларын аткарган кесипкөйлөрдүн жыйындысы катары каралат, ал эми экинчиси – кесиптик ишмердүүлүгүнө карабастан «акылдуу жана билимдүү» адамдардын жыйындысы; экинчиден, интеллигенциянын экономикалык өзгөчөлүгүнө басым жасалат – ал физикалык эмес, мээ эмгеги менен байланыштуу» [13].

Маанилүүсү, совет коомунун ар кандай өнүгүү баскычтарында интеллигенция түшүнүгү маанилүү өзгөрүүлөргө дуушар болгон. Мисалы, 1926-жылы С.Я. Вольфсон

«Интеллигенция социалдык-экономикалык категория катары» аттуу ишинде интеллигенцияны «класстар аралык, ортокчо – пролетариат менен чакан буржуазиянын ортосундагы – мээ (интеллектуалдык) энергиясын сатуу аркылуу жашаган адамдар тарабынан түзүлгөн топ» деп аныктаган. Ошондой эле автор интеллигенция өзүнчө социалдык топ катары бар болсо да, ар бир класста өзүнүн «интеллигент катмарлары» бар экенин, алар «интеллектуалдык (мээ менен квалификацияланган) мүчөлөрдөн» турганын белгилеген [4].

Кийинки 1930–1950-жылдарда интеллигенция мээ эмгеги менен алектенген адамдардын социалдык катмары катары каралып, кызматкерлер жана адистер кадрлары менен бирдей деп эсептелген. 1955-жылы М. Розенталь жана П. Юдиндин редакциясында чыккан «Кыска философиялык сөздүк» деп аталган эмгегинде интеллигенция жөнүндө мындай деп көрсөтүлгөн: «Интеллигенция – мээ эмгеги менен алектенген адамдардын коомдук катмары. Ага инженерлер, техникалык кызматкерлердин башка өкүлдөрү, дарыгерлер, адвокаттар, артисттер, мугалимдер жана илим кызматкерлери, ошондой эле көпчүлүк кызматкерлер кирет» [5]. Демек, советтик коом интеллигенцияны коомдогу ролу жана функциясы аркылуу караган. 1920–1930-жылдары интеллигенция – акыл-эстүү эмгек менен алектенген бардык кызматкерлер катары түшүнүлсө, 1960-жылдары дифференциация пайда болуп, интеллигенцияга жогорку билим жана кесиптик даярдыкка ээ адистер гана киргизиле баштаган.

Функционалдык критерийлерден тышкары, руханий-нравалык сапаттарга өзгөчө көңүл бурулган. Интеллигенттик – бул жарандуулук, нравствендиктик, совестливдик жана чыгармачылык потенциал сыяктуу маданий-нравалык сапаттардын жыйындысы катары каралган. Белгилүү советтик изилдөөчүлөрдүн ой пикир боюнча адам билимге ээ болушу мүмкүн, бирок интеллигенттик болбосо ал социалдык топтун чыныгы өкүлү болбойт деп белгилешкен.

1960-жылдары интеллигенцияны изилдөөчүлөрдүн түшүнүгүндө олуттуу өзгөрүүлөр орун алды. Биринчиден, М.Н. Руткевич менен В.С. Семенов интеллигенцияны мээ эмгеги менен алектенген бардык кызматкерлердин жыйындысы катары караган түшүндүрмөнү сынга алышты. Алар интеллигенцияга бардык кызматкерлер эмес, жогорку билимге жана кесиптик даярдыкка ээ адистерди гана киргизүүнү сунушташты [9; 5].

Партиялык-мамлекеттик документтерде «интеллигенция» бардык мээ эмгеги менен алектенген кызматкерлердин жыйындысы катары каралганы үчүн, М.Н. Руткевич интеллигенцияны кеңири жана тар мааниде түшүндүрүүнү компромисс жолу менен сунуштады. Кеңири мааниде интеллигенция негизинен социалдык абалы боюнча каралган кызматкерлер катмары менен дал келген болсо, тар мааниде ал – мээ эмгеги менен алектенген адистерди гана камтыйт [9].

Социалисттик коомдогу интеллигенцияны М.Н. Руткевич мындайча аныктаган: «Бул – мээ эмгеги менен жогорку квалификацияда, адатта орто кесиптик же жогорку билимди талап кылган профессионалдык деңгээлде алектенген чоң социалдык топ» [9].

В.С. Семенов интеллигенцияга тек гана чыныгы мээ эмгеги менен алектенгендерди киргизүүнү сунуштаган. Ал «кызмат көрсөткөн эмгек» деген түшүнүктү киргизип, мындай эмгек менен алектенген кызматкерлер интеллигенцияга кирбестигин белгилеген. Автордун пикири боюнча, мындай эмгек көбүнчө мээ эмгегинен эң жөнөкөй операцияларды – эсеп-кысап жүргүзүү, документтерди иштеп чыгуу, түз кызмат көрсөтүү жана башка ушуга окшош иш-аракеттерди бөлүп алуу болуп саналат жана натыйжада ал интеллектидалык эмгек же руханий ишмердүүлүк катары каралбайт [11].

1960-жылдары интеллигенциянын түшүнүгүнө альтернативдүү трактовкаларды берүү аракеттери жүргүзүлгөн. Мисалы, О.И. Шкаратан, С.А. Кугель жана башка бир катар изилдөөчүлөр интеллигенцияны коомдун бирдиктүү социалдык катмары эмес, эки өзгөчө ички катмар – жумушчу классы жана дыйканчылык ичинде түзүлгөн катмар деп эсептешкен [18; 8]. Алардын пикиринде, интеллигенция ички класстын катмары болгон, анткени социализм шартында мээ эмгеги менен физикалык эмгек менен алектенген адамдардын менчигине болгон мамилесинде айырмачылык болгон эмес. Интеллигенцияны аныктоодо эмгектин мүнөзү жана мазмуну, билим деңгээли жана кесиптик таандыктыгы менен бирге менчикке болгон мамиле да негизги критерий катары колдонулушу сунушталган.

Өз кезегинде, С.П. Стадухин интеллигенцияны «эмгеги мазмуну боюнча мээ эмгеги, мүнөзү боюнча чыгармачылыкка ээ адамдардын социалдык тобу, алардын ишмердүүлүгү жалпы алганда табиятты, коомдун социалдык-саясий түзүлүшүн жана инсандык руханий-нравалык обликти өзгөртүүгө багытталган» деп караган [15].

Бирок бардык көз караштар изилдөөчүлөр тарабынан колдоо тапкан эмес. Мисалы, О.И. Шкаратан менен С.А. Кугельдин концепциясы аргументтүү сынга кабылган, анткени мындай караганда интеллигенция бөлүнүп, жумушчу классына жана колхоздук дыйкандар катарына киргендей көрүнөт, бул анын бирдиктүү социалдык катмар катары бар экендигин жокко чыгарат. Кийин, сегиз жылдан соң, О.И. Шкаратан өндүрүштүк-техникалык интеллигенция жумушчу классына кирет деген көз карашын туура эмес деп тааныйт [2].

Альтернативдүү бир катар ыкмалар негиздүү болгону менен, интеллигенцияны эң кеңири тараган түшүндүрмөсү – бул «жогорку квалификациялуу мээ эмгеги менен профессионалдык алектенген эмгекчилердин социалдык тобу», алар өз ишин аткаруу үчүн, адатта, орто кесиптик же жогорку билимге ээ болушу керек. Бирок бул аныктоо да сынга кабылган: оппоненттери интеллигенциянын класстардын бөлүштүрүлүшү менен байланышын эске албайт, социалдык айырмачылыктарды белгилөөдө кесиптик мүнөздөмөлөрдү негиз катары колдонгон жана билим деңгээлине ашыкча көңүл бурулганын белгилешкен [11].

Ошондуктан, советтик интеллигенция «массалык социалдык катмар» катары каралган, ал жогорку квалификацияга жана акыл-эстүү эмгекке ээ адамдарды бириктирген. Ал жумушчу классы менен мамлекеттик институттарды байланыштырган көпүрө ролун ойноп, өлкөнүн илимий-техникалык өнүгүүсүн камсыз кылып, өндүрүш процесстерин уюштуруп жана коомду маданий жактан тарбиялаган.

Советтик система шартында интеллигенция коомдун руханий, илимий жана маданий өнүгүүсүндө негизги ролду аткарган. Ал профессионалдык жана руханий баалуулуктардын ташуучусу болуп, элдин моралдык багыттарын жана мамлекеттик социалдык максаттарын калыптандырган. Интеллигенция ар түрдүү адистерди – окумуштууларды, инженерлерди, дарыгерлерди, мугалимдерди, маданий жана искусство тармагындагы кызматкерлерди бириктирген жана алардын ишмердүүлүгү социализм идеаларын жүзөгө ашырууга багытталган.

Убакыттын өтүшү менен тактап айтканда, 1970-жылдардын аягында интеллигенция түшүнүгүнүн кеңири чечмеленишине кайтуу аракеттер жасалган. Мисалы, 1979-жылы Новосибирск шаарында өткөн Бүткүл союздук илимий конференцияда («Советская интеллигенция и её роль в строительстве коммунизма») Ц.А. Степанян интеллигенцияны мээ эмгеги менен алектенген бардык адамдарды камтыган социалдык катмар деп аныктаган. Ал мындай деп жазган:

«Советтик интеллигенция – табияты боюнча көп улуттуу, профессионалдык түзүмү боюнча көп топтуу, массалык жана тез өсүп жаткан бирдиктүү социалдык катмар, негизинен мээ эмгеги менен алектенген эмгекчилерден турган, жумушчу классы жана дыйкандар менен бекем союзда, ленин партиясынын жетекчилиги астында коммунисттик коомду курууну жүзөгө ашырууда».

Степанян мындай суроо узаткан: «Эмне негизде кызматкерлерди интеллигенциядан өзүнчө социалдык катмар катары аныкташат?» Ал эсептегендей, кызматкерлер – интеллигенциянын бирдиктүү катмарындагы ар кандай квалификациядагы топторду камтыган ажырагыс бөлүгү.

Бирок мындай трактовка изилдөөчүлөрдүн кийинки багытына олуттуу таасир эткен эмес. 1970-жылдардын аягына карата илимпоздор арасында 1960-жылдардан баштап белгилүү болгон көз караш бекемделип, интеллигенцияга «прослойка» термининин ордуна башкача мүнөз берүү зарылдыгы белгиленген. Бирок 1980-жылдардагы эмгектерде интеллигенция катардагы катмар катары каралып уланган.

Ошондой эле интеллигенцияны өз кызыкчылыктары жок, класстардын кызыкчылыгын гана чагылдырган жана ага кызмат кылган социалдык топ катары караган түшүнүк сакталган. Бул жагдайга байланыштуу В.С. Волков белгилегендей, советтик интеллигенция жаңы социалдык-тарыхый типтеги интеллигенция катары трактованган, ал «кесиптик жана коомдук ишмердүүлүгүн жумушчу классынын негизги кызыкчылыгына багыттап, бул учурда марксизм-ленинизм идеялары менен башкарылат» деп жазган.

Жогоруда белгиленгендей, интеллигенция өзүнчө социалдык топ катары каралып, анын түшүнүгү коомдогу эмгектин бөлүштүрүлүшүндөгү орду менен аныкталат. Бул ордун негизинен мээ эмгеги аныктайт. Интеллигенциянын өзгөчөлүгү коомдук жашоонун ар кандай чөйрөлөрүндө татаал мээ эмгегинин функцияларын аткаруусунда көрүнүп турат.

Демек, мындан улам, практикада интеллигенциянын статусу татаал болгон: бир жагынан, ал жогорку билимге жана моралдык стандарттарга ээ элита, экинчи жагынан – анын ишмердүүлүгү партиялык линияга ылайык болушу жана социалисттик мамлекеттин кызыкчылыгына кызмат кылуусу керек болчу деп айтсак жаңылышпайбыз. Бирок бул шарттарга карабастан, интеллигенция билим, маданий жана нравалык баалуулуктардын негизги ташуучусу бойдон калган жана коомдук аң-сезимдин формалашуусуна таасир эткен.

Бирок интеллигенция деген нагыз түшүнүк бул жөн гана социалдык-функционалдык сапаттардын ташуучусу эмес. Интеллигенция өкүлдөрүнө белгилүү маданий жана жеке мүнөздөгү сапаттар мүнөздүү, алардын жыйындысы «интеллигенттик» деп аталат. Латын тилинен которгондо «интеллигенттик» – «түшүнгөн», «акылдуу», «маданий» дегенди билдирет. Интеллигенттик көптөгөн сапаттарды гармониялуу айкалыштырат жана кеңири билим, маданий деңгээл жана жалпы ой чөйрөсү жок элестетилбейт.

Бир жагынан, интеллигенттик адамдын ар тараптуу өнүгүүсүн, жогорку моралдык-этикалык сапаттарын, профессионалдык чеберчилигин жана коомдук аң-сезимин чагылдырат; экинчи жагынан, ал өз ишмердүүлүгүндө чыгармачылык жөндөмдөрдү активдүү колдонуу менен көрүнөт. Интеллигенттик менен адатта жогорку тарбиялангандык, маданияттуулук, жалпы элдик идеалдарга кызмат кылуу, ойдо демократиялык принциптерди кармоо жана чындыкты коргоодо туруктуулук түшүнүктөрү байланыштуу болуп келген.

Ошентип, интеллигенция – бул жөн гана профессионалдык адистер эмес, коомдун руханий баалуулуктарынын да ташуучусу болуп саналат. Ал адамдардын руханий камкордуктарын, үмүттөрүн, элдик совестин жана моралды концентраттык түрдө

чагылдырып, элдин социалдык жана идеологиялык максаттарын, анын руханий жана нравалык багыттарын формалайт. Ошондуктан, 1980-жылдардын башында интеллигенцияны ушундайча түшүнүү анын социалдык-маданий ролун изилдөөнүн негизги багыттарынын бири болуп калды.

Ошол эле мезгилде, В.М. Толстых жана Л.Я. Смоляков интеллигенцияны мүнөздөп жатып, анын социалдык-функционалдык аспектин маданий-жеке аспект менен ажырагыс байланышта карап чыгууну сунуш кылышкан. Бул эки тараптын биргелешкен жыйынтыгы интеллигенциянын тукумдук (родовая) өзөгүн түзөт. Л.Я. Смоляков менен макул болбоо кыйын: ал белгилейт, «чыныгы жашоодо “интеллигент интеллигенттиксиз” же “интеллигенциясыз интеллигент” деген көрүнүш болушу мүмкүн эмес». Мындай сөз айкаштарды логикалык абсурд катары кабыл алуу керек [17; 15].

И.С. Болотин дагы баса белгилейт: «Жөн гана билим жана окуу даражасы адамды интеллигент кылбайт». Анын пикиринде, бул А.И. Солженицынга интеллигенцияны жөн эле билимдүү адамдардан айырмалоого мүмкүнчүлүк берген. Интеллигент болуу – бул жөн гана белгилүү бир кесипке ээ болуудан көбүрөөк нерсе; интеллигенцияны негизинен ички дүйнөсү, моралдык жана руханий проблемаларга көңүл буруусу менен мүнөздөсө болот. Социалдык топ катары интеллигенция жалпы рухийдиктин негизинде калыптанат [3].

Интеллигенцияны мүнөздөөгө руханий-нравалык критерийлердин маанисин баса белгилөө менен, алардын аныкталышы өтө татаал маселе бойдон кала берүүчү жагдай экенин моюнга алуу керек. Адебиеттерде интеллигенттикти түшүнүү боюнча ар кандай ыкмалар бар болчу жана бүгүнкү күндө да сакталып келет. Мисалы, Ю.Ф. Абрамов жана Г.В. Акименко интеллигенттикти өзгөчө социалдык табият катары мүнөздөшөт: «Интеллигенциянын табияты интеллигенттикте – аны гана мүнөздөгөн социалдык түрдө камтылган. Негизинен интеллигенция – ар түрдүү кесиптердин мозаикалык синтези, анын ядросун дүйнө таанымы түзөт» [1].

В.А. Куманев интеллигенттикти түзгөн жалпыадамзаттык моралдык-этикалык сапаттардын арасында жарандуулукту жана мекендин кызыкчылыктары үчүн өзүн аяп жок кылуу өзгөчөлүгүн белгилейт [7]. Интеллигенттиктин негизги сапаттарына көңүл бурган изилдөөчүлөрдүн катарына Л.Я. Смоляков, К.Г. Барбакова, Ю.Н. Козырев, В.А. Мансуров, Р.Д. Мамедов, Э.Н. Фаустова жана башка илимпоздор кирет.

Ошентип, интеллигенция – бул профессионалдык деңгээли жана жогорку руханий маданияты бар адамдарды бириктирген социалдык топ болуп калыптанат. Анын мааниси социалдык функция, профессионалдык иш-аракет жана маданий-жеке сапаттардын синтезинде жатат.

Жыйынтыктап айтканда, советтик коомдогу интеллигенция – профессионалдык чеберчиликти, чыгармачылык потенциалды жана руханий-нравалык сапаттарды бириктирген уникалдуу социалдык топ болгон. Анын ролу тек гана акыл-эстүү эмгекте жана илимий ишмердүүлүктө эмес, ошондой эле коомдун моралдык баалуулуктарын жана маданий принциптерин калыптандырууда болгон. Интеллигенцияны коомдун жалпы жыргалчылыгына багытталган өзгөчө социалдык катмар катары түшүнүү анын советтик маданият, илим жана коом тарыхындагы маанисин терең баалоого мүмкүндүк берет.

Колдонулган адабияттар:

1. Абрамов Ю. Ф., Акименко Г. В. Об интеллигенции и интеллигентности // *Интеллигенция в системе социальноклассовой структуры и отношений советского*

общества: тез. докл. и сообщ. всесоюз. науч. конф. – Кемерово: 1991. – Вып. 1. – С. 18.
2. Блохман Л. С., Шкаратан О. И. *НТР, рабочий класс, интеллигенция.* – М.: 1973. – С. 161.
3. Болотин И. С. Российская интеллигенция в XX веке: проблемы социологического изучения // *Ценностная и социальная идентичность российской гуманитарной интеллигенции: тез. всерос. теоретико-метод. конф. (Москва, 26–27 апр. 2000 г.).* – М.: 2000. – С. 20.
4. Вольфсон С. Я. *Интеллигенция как социально-экономическая категория.* – М.; Л.: 1926. – С. 9.
5. Краткий философский словарь / под ред. М. Розенталя и П. Юдина. 4-е изд. – М.: 1955. – С. 160.
6. Курманалиев К. А. Кара-кыргыз автономиялуу областынын 1925–1926-жылдардагы округдук-волостук түзүлүшүн өзгөртүү [Текст] // *Вестник КГУ им. И. Арабаева.* – 2024. – № 4/1. – С. 424–433.
7. Куманев В. А. *30-е годы в судьбах отечественной интеллигенции (очерки).* – М.: 1991. – С. 13.
8. Руткевич М. Н., Еремеев А. Ф. *Век науки и искусства.* – М.: Молодая гвардия, 1965. – 267 с.
9. Руткевич М. Н. Изменение социальной структуры советского общества и интеллигенция // *Социология в СССР.* Т. 1. – М.: 1966. – С. 392.
10. Руткевич М. Н. Интеллигенция как социальная группа и её сближение с рабочим классом // *Классы, социальные слои и группы в СССР.* – М.: 1968. – С. 136–137.
11. Семенов В. С. Диалектика развития социальной структуры советского общества. – М.: 1977. – С. 44.
12. Семенов В. С. Об изменении интеллигенции и служащих в процессе строительства коммунизма // Там же. – С. 417–418.
13. Соколов А. В. *Поколения русской интеллигенции.* – СПб.: 2009. – С. 31.
14. Смоляков Л. Я. *Социалистическая интеллигенция.* – Киев: 1986. – С. 150.
15. Стадухин С. П. Некоторые закономерности развития социалистической интеллигенции в период строительства социализма: автореф. дис. … канд. филос. наук. – М.: 1966. – С. 14.
16. Степанян Ц. А. Закономерности формирования советской интеллигенции и основные этапы её развития на пути к коммунизму // *Некоторые теоретические проблемы формирования и развития советской интеллигенции на пути к коммунизму: материалы всесоюз. науч.-теорет. конф.* – М.: 1979. – С. 7.
17. Толстых В. И. Об интеллигенции и интеллигентности // *Вопросы философии.* – 1982. – № 10. – С. 83–98.
18. Шкаратан О. И. Изменения в рабочем классе при переходе к коммунизму // *Рабочий класс – ведущая сила строительства коммунизма.* – М.: 1965. – С. 12–13.

Рецензент: тарых илимдеринин кандидаты, профессордун м.а. Самиева Ж.Д.